

<https://doi.org/10.15407/uhj2024.01.151>
УДК 930.25:94(477.4)«1768»

**«НА ВОРОВСТВАХ И РАЗБОЯХ НЕ БЫВАЛЪ
І С ТАКОВЫМИ ЛЮДМИ ЗНАКОМСТВА НЕ ИМЕЛЪ»:
ДЕКІЛЬКА ДОКУМЕНТІВ ДО ІСТОРІЇ КОЛІЇВЩИНИ 1768 р.**

Мета публікації полягає у запровадженні до наукового обігу документів, що зберігаються у фонді «Архів фортеці Св. Єлизавети» Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, які висвітлюють повстання на Правобережжі України 1768 р. Публікуються копія листа полковника Жовтого гусарського полку Федора Чорби полковникові Християну Корфу про відправлення до останнього шести гайдамаків, упійманих на Правобережжі чигирин-дібровським сотником Данилом Бутовським (від 15 серпня 1768 р.), пропозиції полковника Х. Корфа Єлисаветградській провінційній канцелярії про направлення до них гайдамаків (18—19 серпня) та свідчення п'ятох із них (Омелька Вороного, Василя Хайдусенка, Мойсея Хуртули, Конона Мишенка, Нестора Ковальчука) про участь у повстанні (18—19 серпня). **Методологія** ґрунтується на загальнонаукових методах аналізу й синтезу. **Наукова новизна.** До наукового обігу вводяться маловідомі широкому загалу документи часів Коліївщини 1768 р., проаналізовано їх інформативний потенціал та прокоментовано. Оприлюднені джерела розширюють уявлення про перебіг повстання на Правобережжі України, додають інформацію про діяльність окремих ватажків і гайдамацьких загонів, містять відомості про каральні операції російських військ щодо придушення повстанського руху. Подані після текстів джерел коментарі допомагають зрозуміти терміни, імена та прізвища ватажків гайдамаків, російських офіцерів і генералітету, розтлумачують певні події, явища.

Ключові слова: *Коліївщина, гайдамаки, Семен Сараджин, Семен Неживий, Максим Залізняк, Жовтий гусарський полк, фортеця Св. Єлизавети.*

Цитування: «На воровствах и разбоях не бывалъ і с такими людьми знакомства не имелъ»: декілька документів до історії Коліївщини 1768 р. *Український історичний журнал*. 2024. № 1 (574). С. 151—168. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.01.151>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2024. № 1 (574)

Історія повстання 1768 р., попри масштаби та наслідки події, все ще рясніє «білими плямами». До сьогодні немає одностайної думки як щодо характеру самого виступу («заколот», «бунт», «визвольна війна»), так і у характеристиці повсталих («колії», «бунтівники», «гайдамаки», «визволителі»). Так само для багатьох Коліївщина асоціюється винятково з уманськими подіями, хоча повстання охопило значну частину Правобережної України (Поділля, Волинь, Східну Галичину і гучно прокотилося Придністровським регіоном)¹. Подібно, більшість розглядають Коліївщину суто в орбіті таких ватажків, як Максим Залізняк та Іван Гонта, залишаючи на маргінесі діяльність інших очільників². Наявність подібних тенденцій пояснюється все ще незначною кількістю документів, уведених до наукового обігу про згадані події на Правобережжі України³. Тому лише публікація якомога більшої частини документальної спадщини з цієї проблематики дозволить пролити світло на «проблемні питання» й допоможе «згладити» наявні «гострі кути» теми.

Повстання 1768 р. доволі широко представлено в українській та зарубіжній історичній науці, проте його аспектам, які відображені в публікованих нижче документах, не надано належної уваги. Ба більше, окремі праці містять неточності та факти без посилань на джерела. Тут варто, в першу чергу, зауважити ті доробки істориків, які стосуються діяльності гайдамацького загону Семена Сараджина. Зокрема розвідки А. Скальковського, В. Голобуцького та Г. Храбана подають відомості, котрі йдуть урозріз із джерельною базою. Так, А. Скальковський, хоч і вірно відзначив запорозьке походження очільника ватаги, однак бездоказово зауважував про його втечу з Гетьманщини на Січ і присуд Коша його стратити, а також подав неправдиві дані про участь загону у захопленні Умані [9, С. 110, 135]. Своєю чергою Г. Храбан помилково заперечував січову належність С. Сараджина, але водночас інформував про присутність у війську полковника Жовтого гусарського полку Федора Чорби чигирин-дібровського сотника Данила Бутовського, який згадується в публікованих документах [10, С. 276, 428]. Далекий від істини був і В. Голобуцький, коли стверджував про походження Сараджинової ватаги з Правобережної України [11, С. 393—394]. Один з авторів цієї публікації вже свого часу спростовував твердження згаданих вище істориків [12—14]. Окремо варто відзначити монографічну синтезу сучасного дослідника Коліївщини Є. Букета, присвячену ще одному гайдамацькому ватажкові часів Коліївщини Семенові Неживому, відомості про діяльність котрого також присутні у нашій публікації. Монографія побудована на значній джерельній базі та враховує історіографічні здобутки останніх років [5].

¹ Див. міркування Т. Чухліба про деякі проблемні аспекти дослідження Коліївщини 1768 р.: [1—2].

² Лише за останній час завдяки дослідницьким інтересам Є. Букета постав ряд досліджень, присвячених діяльності інших керівників повстання 1768 р. [3—5].

³ На сьогодні до наших послуг лише декілька корпусних видань документів, присвячених Коліївщині 1768 р. [6—8]. Останню книжку можна такою вважати доволі умовно. Тут документи хронологічно охоплюють період із 1717 по 1775 рр., де повстанню кінця 1760-х рр. присвячено лише 87 документів (159 стор. тексту).

Публіковані нижче чотири документи є лише «краплею в морі» тих джерел, які необхідно ввести до наукового обігу та які все ще чекають на свого дослідника. Але й вони додають новизни щодо окремих аспектів перебігу повстання. Документи, які зберігаються у фонді «Архів фортеці Св. Єлисавети» Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, можна умовно розділити на дві групи: 1) листування (лист та дві пропозиції / «предложения») полковника Федора Чорби полковникові Християну Корфу, а від останнього Єлисаветградській провінційній канцелярії про передачу цій установі групи гайдамаків, упійманих на Правобережжі України⁴; 2) свідчення п'ятірки повстанців (Омелька Вороного, Василя Хайдусенка, Мойсея Хуртули, Конона Мишенка, Нестора Ковальчука) про участь у Коліївщині⁵.

Перша група публікованої документації малоінформативна, за винятком хіба листа полковника Ф. Чорби полковникові Х. Корфу від 15 серпня 1768 р. Полковник Жовтого гусарського полку інформував свого колегу з фортеці Св. Єлисавети про отримання шести гайдамаків від підполковника Хорвата, котрому, своєю чергою, їх передав сотник Бутовський. Окрім бранців Х. Корфу полковник Ф. Чорба направляв реєстр пограбованого ними майна (речі та худоба) і ставив до відома, що воно за наказом київського й новоросійського генерал-губернатора Ф. Воейкова перебуватиме у Глинському шанці під охороною Жовтого гусарського полку⁶.

Свідчення згаданих гайдамаків дещо проливають світло на особу загадкового сотника, який фігурує в документах. Зокрема один із них, В. Хайдусенко, відзначав, що його заарештував чигирин-дїбровський сотник Бутовський, який перебував на Правобережжі «з командою»⁷. Очевидно, що йдеться про Данила Олександровича Бутовського (1738—? рр.), сина молдавського шляхтича, котрий певний час служив у фельдмаршала принца Людвіга Вільгельма Гессен-Гомбурзького. За даними В. Кривошеї, саме за сприяння цього головнокомандувача Д. Бутовський із ротмістра волоської команди був призначений на посаду чигирин-дїбровського сотника, яку обіймав упродовж двох десятиліть (1763—1783 рр.) [15, С. 240].

Показання заарештованих гайдамаків доносять відголос про буремні події кінця весни — літа 1768 р. на Правобережжі України, а також містять інформацію про їхнє походження, вік, батьків, службу⁸. Так, О. Вороний, як видно з його свідчень, недовгий час перебував у складі гайдамацького загону С. Сараджина. Ватага останнього була сформована у червні 1768 р. Сам ватажок у джерелах згадується як відставний гусар 4-ї роти Чорного гусарського полку. Проте його гусарській кар'єрі передувала служба у Війську Запорозькому Низовому, про що

⁴ Документи № 1—3.

⁵ Документ № 4.

⁶ Документ № 1.

⁷ Документ № 4.

⁸ Там само.

майже не згадується в історіографії⁹. Його колишня запорозька належність присутня в рапорті бугогардівського полковника Мусія Головка Кошеві від 21 серпня 1768 р., де С. Сараджин представлений як «старый запорозкий вор» [7, С. 178]. Справді, як видно з документів кошового архіву, ця особа була добре відома на Січі та сприймалася низовиками як командир гайдамаків, котрі чинили напади на Правобережну Україну наприкінці 1740-х рр. Як видно з промеморії слідчої комісії з Брацлавським воеводством, адресованій на Запорожжя 23 серпня 1749 р., від військової старшини вимагалось надіслати до Архангельська, де діяла ця комісія, козака Поповичівського куреня С. Сараджина, який звинувачувався в пограбуванні орендаря містечка Маньківка Яцка Веприка й мешканця с. Кам'янка Василя. Крім цього, гайдамацькі ватажки С. Сараджин і Труд на той час підозрювалися в убивстві уманських козаків [16, С. 327—329]. Це доводить, що ця людина мала певний досвід набігів на Правобережжя, а з початком повстання вирішила використати свої навички у цій царині.

Загін С. Сараджина був сформований у Петропавлівський піст на території Війська Запорозького Низового, що підтвердили у своїх свідченнях запорожці, які входили до його складу й були впіймані запорозькими загонами для пошуку гайдамаків на території Вольностей. Це спростовує твердження В. Голобуцького про прибуття цієї ватаги з Правобережжя [11, С. 393—394] та А. Скальковського про участь загону у захопленні Умані [9, С. 110]. Гайдамацька команда під проводом С. Сараджина влітку 1768 р. вчинила напади на с. Жидівська Гребля, містечка Паволоч, Жаботин, Лисянка, невідомий населений пункт під Лисянкою та на с. Кам'янку Смілянської губернії, але під с. Нерубайкою гайдамацьку ватагу розбила гусарська команда¹⁰.

В той час, коли відомості про походи С. Сараджина на населені пункти Жидівська Гребля, Жаботин і Лисянка дозволяють відтворити свідчення полонених гайдамаків Сараджинової ватаги [7, С. 273—274, 280—285, 287—288, 291], напад на містечко Паволоч до сьогодні залишався маловідо-

⁹ Лише А. Скальковський звернув увагу на минулу належність його до низового козацтва. Він бездоказово стверджував про втечу його з полкової служби на Січ і присуд Кошем щодо його страти. Натомість Г. Храбан не був упевнений щодо його колишньої належності до запорозької братії [9, С. 135; 10, С. 428].

¹⁰ Докл. про діяльність гайдамацького загону С. Сараджина див.: [12, С. 36—39; 13, С. 243—247; 14, С. 350—365]. Удалося встановити точну дату бою ватаги С. Сараджина з російським військом, а саме з ескадроном Чорного гусарського полку. Ця подія відбулася 10 серпня 1768 р. Це видно з особової документації одного з офіцерів формування, зокрема з чолобитної поручика Іллі Іванова до російського генералітету від 23 листопада 1774 р., та з його атестата від 24 листопада того ж року. У цих документах, де фіксувалися віхи кар'єри офіцера, поряд з участю в російсько-турецькій війні (1768—1774 рр.) першим згадано бій під Нерубайкою. І хоча в документах не зазначено, що це був бій із Сараджиновою ватагою, однак локація події та чисельність ворожого загону, що підтверджують інші документи, ясно дає зрозуміти, що йдеться саме про загін С. Сараджина. Відображення цієї події в такого роду документації підкреслює її значущість для російського офіцерського складу [17, С. 38—40].

мим¹¹. Якраз публіковані тут свідчення О. Вороного дещо проливають світло на цей похід С. Сараджина. Саме напередодні виправи на згаданий населений пункт до нього з п'ятьма запорозькими козаками приєднався О. Вороний. За словами останнього, сам похід виявився невдалим, оскільки місцеві поляки та євреї порозбігалися, тож годі було сподіватися на якусь здобич. Тому, нікого не грабувавши, гайдамацький загін повернувся з Паволочі ні з чим¹². Полонений гайдамака свідчив, що після походу на містечко він із декількома соратниками відійшли від С. Сараджина й подалися до кордонів Російської імперії, почувши про заборону чинити грабунки на території Речі Посполитій, однак неподалік кордону були схоплені «полськими мужиками» та відправлені в Новомиргородський шанець¹³. Тобто О. Вороний потрапив на територію Новоросійської губернії не завдяки сотнику Д. Бутовському, а через посередництво місцевих селян.

Гайдамаки В. Хайдусенко та М. Хуртула брали участь у повстанні 1768 р. у складі загону Семена Неживого. Не будемо детально зупинятися на діяльності останнього, оскільки, як уже вище зазначалося, йому присвячене дослідження Є. Букета. Зауважимо, що цей загін діяв у районі Сміли, Канева, Крилова, Черкас і Медведівки [5]. Як видно зі свідчення В. Хайдусенка, він перебував у ватазі всього лише тиждень, якраз напередодні полону С. Неживого, коли той дислокувався в Медведівці. При цьому, як зауважив гайдамака, ані він, ані його соратники «нигде грабежа, смертного убивства и зажигательства не чинили». Після полону очільника В. Хайдусенко втік до рідного села, де пізніше односельці видали його сотникові Д. Бутовському, який доставив повстанця у Глинський шанець, а звідти до фортеці Св. Єлизавети¹⁴.

Однак не до кінця зрозумілими залишаються ті свідчення В. Хайдусенка, які стосуються нападу на ватагу С. Неживого. Гайдамака згадував, що на останнього напав якраз чигирин-дїбровський сотник Д. Бутовський, «и оную партию разбилъ»¹⁵. Це йде врозріз із загальновідомим фактом про полонення С. Неживого полковником Жовтого гусарського полку Ф. Чорбою [5, С. 172—185]. З іншого боку, як зауважив Г. Храбан, чигирин-дїбровський сотник разом із

¹¹ Тут хіба тільки гайдамака запорожець Івонівського куреня Іван Лисянський (Таран) згадував, що похід на Паволоч було організовано перед Спасовим постом [7, С. 269—270].

¹² Документ № 4.

¹³ Там само. Як можна побачити, повстання 1768 р. не було популярним серед усіх українських мешканців Правобережної України. Маємо відомості принаймні про одну збройну сутичку між гайдамацькою ватагою і загonom надвірних правобережних козаків. Ідеться про гайдамацьку чату під командуванням Мирона Губи та Данила, яка поблизу с. Коростишева була атакована місцевими надвірними козаками. Після відступу до с. Федорівка гайдамаки повторно зазнали нападу місцевого козацтва і втратили у сутичці двох осіб. Подібна історія повторилася під Паволоччю [14, С. 359]. (Див. також: Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі — ІР НБУВ). Ф. II. № 5866. Арк. 43—43 зв.; № 5867. Арк. 45—46; № 5868. Арк. 47—47 зв.; № 5869. Арк. 49—50; № 5870. Арк. 51—52).

¹⁴ Документ № 4.

¹⁵ Там само.

частиною польського війська (з'єднання полковника Г. Квасньовського та губернатора містечка Крилів Г. Кострицького) перебували у складі армії Ф. Черби на Правобережжі України [10, С. 276]. Про присутність Д. Бутовського (в інтерпретації автора сотник представлений як «поручик Бутович») у складі загону полковника Жовтого гусарського полку згадував також і поручик І. Манвелов, який 26 серпня 1768 р. доносив до полкових справ згаданого полку хід переговорів із С. Неживим [5, С. 177]. Тож твердження В. Хайдусенка про напад на згаданого ватажка повстанців чигирин-дїбровського сотника таки має підґрунтя.

Гайдамака К. Мищенко, як довідуємося з його свідчень, певний час служив у загоні М. Залізняка після захоплення ним Сміли. Бранець розповідав, що він разом з авторитетним ватажком перебував у трьох селах Правобережної України (Орловець, Балаклія, Городище), звідки втік і повернувся до свого рідного села Руська Поляна. Традиційно він заперечував свою причетність до грабунків і розбою¹⁶. Очевидно, що період перебування К. Мищенка у загоні М. Залізняка припав на час переходу гайдамацького ватажка зі Сміли до Корсуня. Саме тоді військо повстанців зупинилося у згаданому гайдамакою с. Орловець, де їхні лави поповнилися ще сотнею кіннотників [18, С. 55].

Останній із допитуваних гайдамаків, Н. Ковальчук, потрапив під «гарячу руку» Д. Бутовського, котрий його полонив, не за участь у повстанні, а через скупівлю краденого майна в гайдамаків. Зокрема він придбав у М. Залізняка дві діжки вина, а в С. Неживого десять волів, наперед знаючи про походження цього «товару». Відтак за сприяння місцевих мешканців був схоплений прибулим чигирин-дїбровським сотником як із краденим, так і з особистим майном¹⁷.

Допитувані гайдамаки молодого та середнього віку. Наймолодшим М. Хуртулі та Н. Ковальчуку по 25, найстаршому К. Мищенку — 37 років. Переважна більшість були з теренів колишньої Гетьманщини (Пирятин, Лохвиця), або вихідці з тієї території, котрі в юному віці перебравалися на Правобережжя. Натомість Н. Ковальчук народився в українських землях Речі Посполитої, однак його батько походив із Переяславського полку¹⁸.

Варто відзначити, що публіковані свідчення, як і будь-яке джерело, вимагають критичного підходу до викладених фактів. Усі гайдамаки, котрі прямо брали участь у повстанні, в унісон стверджували про власну непричетність до грабунків і розбоїв, що виглядає доволі сумнівно. Не виключено, що вони, побоюючись за подальшу долю, приховували справжні факти своєї діяльності в повстанському війську¹⁹. До того ж свідчення не позбавлені фактичних поми-

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Зауважимо, що місце допиту і складання на його основі свідчень, прямо впливало на правдивість викладених фактів. Показовою є ситуація з інформацією про діяльність згаданого вже загону С. Сараджина. Зокрема блок подібних документів, складений у Військової канцелярії Коша, дозволяє відтворити час і місце створення загону, його кількісний склад, діяльність на Правобережжі України та подальшу долю. Тут гайдамаки-запорож-

лок, особливо в інтерпретації юрисдикційної належності населених пунктів, звідки походили деякі гайдамаки. Наприклад, містечко Пирятин, де народився О. Вороний, автор документа приписав до Миргородського полку, хоча воно входило до складу Лубенського, а с. Панське, з якого походив В. Хайдусенко, замість Кропивнянської сотні Переяславського полку віднесено до Іркліївської цієї ж адміністративно-територіальної одиниці.

Загалом публіковані нижче документи мають неабиякий інформативний потенціал, дозволяючи розширити уявлення про діяльність гайдамацьких ватажків та їхніх загонів на Правобережжі України влітку 1768 р. Особливо це стосується ватаг С. Сараджина й С. Неживого, меншою мірою М. Залізняка. Все це примножує відомості про перебіг Коліївщини й дещо зміщує акценти з діяльності формувань М. Залізняка та І. Гонти на менші за чисельністю гайдамацькі ватаги, які також відіграли помітну роль у тогочасних подіях.

* * *

Публікація документів здійснюється згідно з методичними рекомендаціями [19], апробованими й рекомендованими до друку Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. Джерела подаються у хронологічному порядку. У заголовку до кожного документа наявний порядковий номер, рік, місяць, число, місце складання (у квадратних дужках), різновид (лист, повідомлення, свідчення), адресат та адресант (документи № 1—3) і його короткий зміст. За наявності номера вихідної документації він прописується наприкінці заголовка. Нумерація аркушів виділена, їх закінчення позначаються //.

Букви, які вийшли з ужитку (-ω-, -ε-, -ѣ-, -ъ-; наприкінці та у середині слів) збережено. Титла і скорочення не розкриваються. Виносні літери виділено курсивом. Унизу текстів документів містяться редакторські правки писарів і зауваження упорядників цієї публікації про деякі особливості публікованих матеріалів (відсутність у справі реєстру пограбованого майна та наявність авторських дужок), які позначені великими кириличними літерами. В текстах документів також

ці сміливо переказували правдиві факти, не оглядаючись на страшні покарання, оскільки на Запорозжі вироки гайдамакам-коліям мали символічний характер і, як правило, обмежувалися взяттям на поруки курінними отаманами (див., напр., список арештованих гайдамаків, звинувачення та присуду для них [7, С. 362]). Інша справа, блок свідчень соратників С. Сараджина, складених у Київській губернській канцелярії, які сформовані на один манер, за єдиним формуляром і містять інформацію, прямо протилежну кошовій документації. Особливо це стосується набігів на містечка, грабунків та убивств, що їх чинили гайдамаки. Такі дані відсутні в «київських» свідченнях, де останні переживали за своє майбутнє і свідомо приховували важливу інформацію. (ІР НБУВ. Ф. II. № 5889. Арк. 109; № 5896. Арк. 103—103 зв.; № 5897. Арк. 105—105 зв.; № 5898. Арк. 107—107 зв.; № 5900. Арк. 111—111 зв.; № 5901. Арк. 113—113 зв.; № 5902. Арк. 115—115 зв.; № 5903. Арк. 117—117 зв.; № 5904. Арк. 119—119 зв.; № 5905. Арк. 121—121 зв.; № 5906. Арк. 123—123 зв.; № 5907. Арк. 125—126; № 5908. Арк. 127—127 зв.; № 5909. Арк. 129—129 зв.).

присутня арабська нумерація над окремими словами, подана верхнім індексом та виділена для позначення коментарів. Останні наводяться після документів.

Наприкінці перших трьох документів присутні дописи, які не стосуються їх змісту і внесені вже після складання тексту джерела. Дописи подані після позначення «Помітка», виділеного курсивом, де вказаний адресат або зафіксована дата отримання кореспонденції та її вхідний номер. До кожного документа в кінці подана легенда, де вказані установа, фонд, номер та автентичність (оригінал або копія).

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Chukhlib, T. Khto vony haidamaky — kozaky, bomzhi chy vurdalaky? *Suchasnist*. 2010. 3: 163-185 [in Ukrainian].
[Чухліб Т. Хто вони гайдамаки — козаки, бомжі чи вурдалаки? *Сучасність*. 2010. № 3. С. 163—185].
2. Chukhlib, T. “Umanska riznia”, “Umanska trahedia” chy “Umanska peremoha”: Do dyskussii pro odyn drazhlyvyi istorychnyi termin. *Aktualni problemy arheologii, istorii ta istorychnoho kraieznavstva*. Uman, 2012. 160-171 [in Ukrainian].
[Чухліб Т. «Уманська різня», «Уманська трагедія» чи «Уманська перемога»: До дискусії про один дразливий історичний термін. *Актуальні проблеми археології, історії та історичного краєзнавства*. Умань, 2012. С. 160—171].
3. Buket, E. Ivan Bondarenko — ostannii polkovnyk Koliivshchyny: Istorychni narys. Kyiv, 2014 [in Ukrainian].
[Букет Є. Іван Бондаренко — останній полковник Коліївщини: Історичний нарис. Київ, 2014. 320 с.].
4. Buket, E. Shvachka — feniks ukrainskoho dukhu. Kyiv, 2016 [in Ukrainian].
[Букет Є. Швачка — фенікс українського духу. Київ, 2016. 360 с.].
5. Buket, E. Semen Nezhyvuy — lytsar Holodnoho Yaru. Kyiv, 2020 [in Ukrainian].
[Букет Є. Семен Неживий — лицар Холодного Яру. Київ, 2020. 416 с.].
6. Ukrainskiy arkhiv. T. 2: Kodenska knyha sudovykh sprav. Kyiv, 1931 [in Ukrainian, in Polish].
[Український архів. Т. 2: Коденська книга судових справ. Київ, 1931. 436 с.].
7. Smolii, V. (Ed.), Syniak, I. (Comp.). Koliivshchyna: 1768—1769 roky u dokumentalnii ta metuarnii spadshchyni. T. 1: Dokumenty arkhivu Kosha Novoi Zaporozkoi Sichi (Arkhiv Kosha Novoi Zaporozkoi Sichi: korpus dokumentiv 1734—1775. T. 6/7. Spravy № 227—229.). Kyiv, 2019 [in Ukrainian, in Old Church Slavonic].
[Коліївщина: 1768—1769 роки у документальній та мемуарній спадщині. Т. 1: Документи архіву Коша Нової Запорозької Січі (Архів Коша Нової Запорозької Січі: корпус документів 1734—1775. Т. 6/7: Справи № 227—229). За ред. В. Смолія. Упор., передм. та ком. І. Сняняка. Київ, 2019. 494 с.].
8. Haidamatskyi rukh na Ukraini v XVIII st.: zb. dok. Kyiv, 1970 [in Ukrainian, in Old Church Slavonic].
[Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.: зб. док. Київ, 1970. 657 с.].
9. Skalkovskij, A. Naезdy gajdamak na Zapadnuuu Ukrainu v XVIII st., 1733—1768 gg. Odessa, 1845 [in Russian].
[Скальковский А. Наезды гайдамак на Западную Украину в XVIII ст., 1733—1768 гг. Одесса, 1845. 230 с.].

10. Sokyrska, V., Karasevych, A., Karpenko, V. (Comps.). Khraban, H.Yu. Selianska viina na Ukraini v 1768—1769 rokakh: materialy osobovoho arkhivnoho fondu H.Yu. Khrabana. Ch. 2: Koliivshchyna. Uman, 2012 [in Ukrainian].
[Храбан Г.Ю. Селянська війна на Україні в 1768—1769 рр.: матеріали особового архівного фонду Г.Ю. Храбана. Упор. В. Сокирська, А. Карасевич, В. Карпенко та ін. Ч. 2: Коліївщина. Умань, 2012. 678 с.].
11. Holobutskyi, V. Zaporozka Sich v ostanni chasy svoho isnuvannia (1734—1775 rr.). Dnipropetrovsk, 2004 [in Ukrainian].
[Голобуцький В. Запорозька Січ в останні часи свого існування (1734—1775 рр.). Дніпропетровськ, 2004. 421 с.].
12. Syniak, I. “I dlia chogo vy tolko slaboe smotrenie imeete, chto moguť svobodno iz vashykh podchiniennykh vykhodit takie razboynicheskie partii” (Povstannia 1768 r. v dokumentakh Kosha). *Smolii, V. (Ed.), Syniak, I. (Comp.). Koliivshchyna: 1768—1769 roky u dokumentalnoi ta memuarnoi spadshchyni*. T. 1: Dokumenty arkhivu Kosha Novoi Zaporozkoi Sichi (Arkhiv Kosha Novoi Zaporozkoi Sichi: korpus dokumentiv 1734—1775. T. 6/7: Spravy № 227—229). Kyiv, 2019. 11-45 [in Ukrainian].
[Синяк І. «И для чего вы только слабое смотрение имеете, что могут свободно изъ вашихъ подчиненныхъ выходить такія разбоиническія партіи» (Повстання 1768 р. в документах Коша). *Коліївщина: 1768—1769 роки у документальній та мемуарній спадщині*. Т. 1: Документи архіву Коша Нової Запорозької Січі (Архів Коша Нової Запорозької Січі: корпус документів 1734—1775. Т. 6/7: Справи № 227—229). За ред. В. Смоля. Упор., передм. та ком. І. Синяка. Київ, 2019. С. 11—45].
13. Syniak, I. Rushii Koliivshchyny: zaporozki haidamatski zahony v Pravoberezhnii Ukraini pid chas povstannia 1768 r. *Koliivshchyna: pravo na povstannia: zb. nauk. i nauk.-popul. statei, prysviachenyi 250-littiu natsionalno-vyzvolnoho povstannia 1768—1770 rr.* Kyiv, 2020. 234-251 [in Ukrainian].
[Синяк І. Русії Коліївщини: запорозькі гайдамацькі загони в Правобережній Україні під час повстання 1768 р. *Коліївщина: право на повстання: зб. наук. і наук.-попул. статей, присвячений 250-літтю національно-визвольного повстання 1768—1770 рр.* Київ, 2020. С. 234—251].
14. Syniak, I. Svidchennia polonenykh zaporozhtsiv pro haidamatski zahony na Pravoberezhnii Ukraini v period Koliivshchyny 1768 r. *Zapysky naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*. Lviv, 2021. CCLXXIV (Pratsi istoryko-filosofskoi sekcii): 350-365 [in Ukrainian].
[Синяк І. Свідчення полонених запорожців про гайдамацькі загони на Правобережній Україні в період Коліївщини 1768 р. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Т. CCLXXIV. Праці історико-філософської секції. Львів, 2021. С. 350—365].
15. Kryvosheia, V.V. Kozatska starshyna Hetmanshchyny: Entsyklopediia. Kyiv, 2010 [in Ukrainian].
[Кривошея В.В. Козацька старшина Гетьманщини: Енциклопедія. Київ, 2010. 791 с.].
16. Arkhiv Kosha Novoi Zaporozkoi Sichi: korpus dokumentiv 1734—1775. T. 1. Kyiv, 1998 [in Ukrainian, in Old Church Slavonic].
[Архів Коша Нової Запорозької Січі: корпус документів 1734—1775. Т. 1. Київ, 1998. 696 с.].
17. Boiko, P., Brekhunenکو, V., Zaiats, A., Amelina, O. (Comps.). Evoliutsiia skladu naselenia Pivdennoi Ukrainy ostannioi chverti XVIII — pochatku XIX st. v opysovo-statystychnykh dzherelakh. Lviv; Zaporizhzhia, 2023 [in Ukrainian, in Old Church Slavonic].
[Еволюція складу населення Південної України останньої чверті XVIII — початку ХХ ст. в описово-статистичних джерелах. Упор. П. Бойко, В. Брехуненко, А. Заяць, О. Амеліна. Львів; Запоріжжя, 2023. 584 с.].

18. Khraban, H.Yu. Spalakh hnivu narodnoho (Antyfeodalne narodno-vyzvolne povstannia na Pravoberezhnii Ukraini u 1768—1769 rr.). Kyiv, 1989 [in Ukrainian].
[Храбан Г.Ю. Спалах гніву народного (Антифеодальне народно-визвольне повстання на Правобережній Україні у 1768—1769 рр.). Київ, 1989. 176 с.]
19. Histsova, L. Methodychni rekomendatsii po pidhotovtsi do vydannia Arkhivu Kosha Novoi Zaporozkoї Sichi. Kyiv, 1992 [in Ukrainian].
[Гісцова Л. Методичні рекомендації по підготовці до видання Архіву Коша Нової Запорозької Січі. Київ, 1992. 41 с.]

Надійшла / Received 27.11.2023

Ivan SYNIAK

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу актової археографії,
Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України (Київ, Україна)
syniak_il@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4252-4588>

Stepan SYNIAK

кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії,
Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна)
stepansyniak@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6954-9892>

Ivan SYNIAK

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Senior Research Fellow,
Senior Research Fellow at the Department of Act Archeography,
M.S. Hrushevskiy Institute of Ukrainian Archeography
and Source Studies of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
syniak_il@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4252-4588>

Stepan SYNIAK

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
Docent at the Department of World Studies History,
Rivne State University of the Humanities (Rivne, Ukraine)
stepansyniak@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6954-9892>

* * *

№ 1

1768 р., серпня 15 [Глинський шанець]. —
Лист полковника Федора Чорби полковнику Християну Корфу
про відправлення до нього шести гайдамаків, уійманих
на Правобережжі сотником Бутовським, разом із реєстром
конфіскованих у них речей та худоби. № 1391

2 Копия

Высокоблагородный и высокопочтенный господинъ полковникъ
Государь мой

Представленные ко мне Жолтого гусарского полку¹ отъ господина подполковника Хорвата при репортре², а к нему при таком же, присланные отъ сотника³ Бутовского⁴, пойманные имъ съ командою в Полше⁵ шесть человекъ гайдамаки, при семъ к вашему высокоблагородию под карауломъ отпращены. При чемъ с репорта и регистра при поимке отобраннымъ вещамъ, скоту и лошадам копию у сего приобщаю^А. А оное все добычное, в силе ордера⁶ его высокопревосходительства господина генераль-анъшефа^{7Б}, киевского генераль-губернатора⁸, Новоросиской губернии⁹ главного командира и ковалера Федора Матвеевича Воєикова¹⁰, здесь, в шанце Глинскомъ¹¹, под сохранением Желтого гусарского полку полковаго назначен, вперед до резолюци остается.

На подлинном подписанов:
Вашего высокоблагородия, государя моего покорный слуга
Полковник Федоръ Чорба¹²

Августа 15 д. 1768 году.

№ 1391.

Помітка: Е. вы. б. Корфу.

ІР НБУВ. Ф. ІХ. № 2764. Арк. 2. Копія.

№ 2

1768 р., серпня 18 [фортеця Св. Єлисавети]. —
Пропозиція полковника Християна Корфа Єлисаветградській
провінційній канцелярії про відправлення туди гайдамаків
Павла Собка, Івана Скалозуба та Омелька Вороного. № 600

3 Предложение

Въ Елисаветградскую провинціалную канцелярию

Присланные при рѣпорте Чорного гусарского полку¹³ отъ гсдна секундъ-майора¹⁴ Пищевича¹⁵ пойманные гайдамаки Павелъ Собка, Иванъ Скало-

^А Документ у справі відсутній.

^Б Виправлено з генераль-анъшефа.

зуба и Омелка Вороной при семъ для надлежащего разсьмотрения посылаются.

Полковникъ Християн Корфъ

Августа 18 дня

1768 году.

№ 600.

Помітка: Поданъ 18 августа 1768.

№ 3178.

IP НБУВ. Ф. IX. № 2765. Арк. 3. Оригінал.

№ 3

**1768 р., серпня 19 [фортеця Св. Єлизавети]. —
Пропозиція полковника Християна Корфа Єлисаветградській
провінційній канцелярії про відправлення туди шести гайдамаків,
доправлених при повідомленні полковника Федора Чорби. № 614**

1 Предлѡжение

Въ Єлисаветградскую правиньциалную канцелярию

Присланные при сообщеніи *от* гсдна полковника Чорбы гайдамаки Кононь Мищенко, Васил Хаидусенко, Нестерь Ковалчукъ, Моисеи Хуртула, Федоръ Кравчина і Андрей Жаданъ, и того шесть человекъ, при сем во оную канцелярию для падлежащего разсьмотрения посылаются. А съ сообщения оного гсдна полковника Чорбы копия у сего прилагается.

Полковникъ Християнъ Корфъ

Августа 19 д.

1768 году.

№ 614.

Помітка: Поданъ 19 августа 1768.

№ 3188.

IP НБУВ. Ф. IX. № 2763. Арк. 1. Оригінал.

№ 4

**1768 р., серпня 18—19 [фортеця Св. Єлизавети]. —
Свідчення гайдамаків Омелька Вороного, Василя Хайдусенка,
Мойсея Хуртули, Конона Мишенка, Нестора Ковальчука
про участь у повстанні на Правобережжі у складі війська
Максима Залізняка та гайдамацьких загонів Семена Неживого
й Семена Сараджина, а також про купівлю в гайдамацьких
ватажків пограбованих речей і худоби**

4 1768 году августа 18 і 19 дней. Присланные при предложеньяхъ *от* полковника Корфа, бывшие в Полше на грабительстве, ниже писанные малоросьсияне, въ Єлисаветградской провинциальной канцелярії допрашиваны і показали:

1

Гумелко Вороной

Отроду ему 30 летъ. Родомъ малороссійского Миргородского полку местечка Пирятина¹⁶. А назадъ тому летъ здесять, зашелъ на сю сторону реки Днѣпра, и ездилъ для покупки соли и рыбы несколько разъ в Сечь Запорожскую (но во онои в причисленіи нивкакомъ курене не былъ и нне не состоить)^В и находился при разныхъ чумаках¹⁷ во услуженияхъ.

А потомъ зашелъ паки за Днѣпръ малороссійского Нежинского полку в местечко Конотопъ, и *оттѣль* по найму тамошнего жителя Поляшка¹⁸ гонялъ до Гданска воли. *От* того же перешелъ на сю сторону и находился во услуженіи Чорного гусарского полку у капитана Костентина Иванова¹⁹ два года. А сего 768 году в ъюне мѣсе, по выслуженіи у оного капитана Костанътина Иванова договорного термина, находился з гаидарями, а более ихъ званей и именъ незнаеть, в урочище Хмелевыхъ боеракахъ, отколь сего 768 году июня в послѣднихъ числахъ с ъдущими в Польшу на грабительство запорожскими козаками пятью человеки, а какихъ куреней и какъ ихъ зовутъ и прозываютъ незнаеть, пошелъ.

И в Смелянской губерніи нашли з гаидамацкою партиєю ватажка, прозваніемъ Саражина²⁰, с которымъ ходили в полское местечко Паволочъ, но, что уже со оного местечка жидаи и поляки разбежались, ничего не грабили. Почему онъ, Вороной, от онои партии *отсталъ* с темъ намереніемъ, чтобъ возвратитца в Россію, и следуя // 4 зв. нашель в полскомъ селе Поповке козака Ивана Скалозуба, а потомъ запорожского козака Щербиновского куреня Павла Собка, которои объявилъ имъ, что уже в Польшѣ грабительства пресечены. Почему онѣ, все троѣ, взявъ намерение возвратитца в Россію, и не доходя россійской границы полскими мужиками пойманы и *отправленъ* в шанецъ Новомиргородской²¹, а *оттоль* и сюда, в крепость Святыхъ Елисаветы²² присланы. На прежде онъ, Вороной, на воровствахъ и разбояхъ не бывалъ і с таковыми людьми знакомства не имелъ. А и было ль *от* кого какое и кому *итит* в Польшу на грабительство дозволение чинено, онъ, Вороной, незнаеть, и в сѣмъ допросѣ показаль самую сущую правду. В чемъ и утвердился.

2

Василей Хаидусенко

Отроду ему тритцатъ три года. Родомъ малороссійского Переясловского полку сотни Ирклиевской села Панского²³. А в малыхъ летехъ отцомъ ево завезенъ в Польшу, Черкаской губерніи в село Ломоватѣ, где и ннѣ проживаетъ.

А сего году в ъюле мѣсе // 5 а которого точно числа неумоунить, присталь к бывшему в то время в местечке Медведовке для грабительства поляковъ и жидовъ з гаидамацкою партиєю ватажку, прозываемому Неживому²⁴, и находился со онимъ толко одну неделю, а нигдѣ грабежа, смертного убивѣства

^В Дужки автора.

и зажигательства не чинили. А когда приехалъ с командою малороссійской чигринь-дубровской сотникъ Бутовской, и оную партию разбилъ, то онъ, Хаидусенко, бежалъ паки во оное село Хрѡмовате, в домъ свой, гдѣ ево жена з детми находится, и находился после того в своемъ доме три недели. И по объявлению тамошних жителей выше писанному сотнику чигрин-дубровскому Бутовскому, о бытии ево, Хаидусенка, в Полше в гайдамацкой партии, взять под караулъ и отправленъ в шанецъ Крыловской²⁵ к подполковнику Хорвату, а от одного подполковника Хорвата в шанецъ Глинскъ к господину полковнику Чорбе, от которого и в сию канцелярию присланъ. Более жъ сего, на воровствах, разбояхъ, смертноубиствахъ и зажигательствахъ не бывалъ, и с таковыми людьми знакомства не имелъ, и в семъ допросе показаль самую сущую правду. В чемъ и утвердился.

3

Моисей Хуртула

Отроду ему 25 летъ. Родом малороссійского Лубенского полку сотни Лохвицкой местечка // 5 зв. Лохвици. А оттоль зашелъ назад тому более десяти летъ в Полшу Чигринской губернии в село Боровицу, гдѣ прошлого 767 году оженясь на дочери тамошнего жителя Ивана Удовиченка Евдокии, проживаль по сей 768 год.

А сего 768 году, в бытии ево в гайдамацкой партии и каким образомъ под караулъ взять, и во всемъ показаль против допроса Василья Хаидусенка сходственно. В томъ і утвердился. //

64

Кононъ Мищенко

Отроду ему 37 летъ. Родом малороссійского Переясловского полку сотни Ирклѣвской села Мелниковъ. Отколь в малыхъ летахъ, а сколько тому будетъ летъ незнаеть, отцомъ ево, Васильемъ, заведенъ в Полшу в село Рускую Поляну, гдѣ ево отецъ и умре, а онъ, Мищенко, и поннѣ во ономъ проживаетъ.

А сего 768 году, о Троицынѣ дни, услыша онъ, Мищенко, что гайдамацкой полковникъ Железнякъ²⁶ з гайдамацкою партией находился в местечке Смелой, почему и онъ, Мищенко, съ пятью человеки бродягами согласясь, въ ево шайку пристали. И со онымъ толко былъ в трехъ полскихъ селахъ, яко то въ Орловцѣ, в Балаклѣи и въ Городище, и со оногѡ села Городища тайно бежалъ, и не чиня нигдѣ, какъ со онымъ Железнякомъ, такъ и ни с кемъ другимъ грабительства, смертного убивства и зажигательствъ, возвратился в домъ свой, в выше писанное село Рускую Поляну. И по объявлению от тамошних жителей, о томъ ево бытии гайдамацкомъ зборище, приехавшимъ малороссійскимъ сотникомъ Бутовскимъ взять под караулъ и отправленъ Жолтого гусарского полку в шанецъ Глинскъ, а оттоль и сюда, в крепость Святыя Елисаветы присланъ. Более жъ сего на воровствахъ и разбояхъ не бывалъ, и с таковыми людьми знакомства не имѣлъ, а в семъ допросе показаль самую сущую правду. В чемъ и утвердился.

5

Нестеръ Ковалчукъ

Отроду ему дватцать пять летъ. Родомъ Полской области Черкасской губернии села Харковки. А отецъ его зашелъ в Полшу изъ малороссійского Переясловского полку изъ села Ковтуновъ²⁷, // **6 зв.** а онъ, Ковалчукъ, проживалъ и поннѣ з женою и детми в полском же местечкѣ Черкасахъ по сѣи 768 год.

А сего 768-ж году, купилъ онъ, Ковалчукъ, у гайдамацкихъ ватажковъ, у Железняка, две бочки горячего вина, а у Неживого десять воловъ, заведомо грабежного. И по объявлению от тамошнихъ жителѣи о тои покупке прибывшему в то местечко с командою малороссійскому сотнику, прозываемому Бутовскому, которой по тому взявъ его, Ковалчука, под карауль. И при томъ взятыя отобралъ те, покупныя у вотожка Неживого девять воловъ, да собствѣнныхъ его шесть воловъ же, а всехъ пятнатцать и две бочки дехтю, да денегъ медной манеты сорокъ рублей. И какъ его, Ковалчука, такъ и ис техъ петнатцати воловъ, толкъ шесть отпразилъ Жолтого гусарского полку в шанецъ Глинъскъ, а оттолъ и сюда, в крепость Святыя Елисаветы, онъ, Ковалчукъ, присланъ. Да и тѣ шесть воловъ остались в шанце Глинском. Онъ же, Ковалчукъ, какъ ннѣ, такъ и наперед сего, на воровствахъ и разбояхъ нигдѣ и нискемъ не бывалъ, и с таковыми людьми сообщения не имѣлъ, и в сем допросѣ показалъ самую сущую правду. В чемъ и утвердился.

ІР НБУВ. Ф. ІХ. № 2766. Арк. 4—6 зв. Оригінал.

КОМЕНТАРИ

1. «...Представленные ко мне Жолтого гусарского полку...». Жовтий гусарський полк створений 1764 р. зі Слов'янoserbського пандурського полку у складі Новоросійської губернії. У 1765 р. полк увійшов до складу Єлисаветградської провінції. Склався з 16 рот. У 1776 р. полк увійшов до складу Крюківського повіту і частково Єлисаветградського повіту Новоросійської губернії.

2. *Рапорт* — різновид виконавчих документів доповідного характеру, для якого характерна (на відміну від донесення) відсутність прохання у викладі.

3. *Сотник* — особа, яка очолювала військову й адміністративно-територіальну одиницю — сотню на Лівобережній і Слобідській Україні у другій половині XVII — XVIII ст.; військове звання в реєстровому козацькому війську.

4. «...присланые отъ сотника Бутовского...». Очевидно, що йдеться про *Бутовського Данила Олександровича* (1738—?), сина молдавського шляхтича, який здобував військовий досвід під час російсько-польської війни під командуванням принца Людвіга Вільгельма Гессен-Гомбурзького. Службу розпочав із березня 1754 р., значковий товариш (із 1754 р.), сотник Чигирин-Дібрівської сотні Лубенського полку (1763—1783 рр.), одночасно бунчуковий товариш у Лубенському полку (з 1781 р.). (Кривошея В.В. Козацька старшина Гетьманщини: Енциклопедія. Київ, 2010. С. 240).

5. «...поиманные имъ съ командою в Полше...». «Польша», «Польська область» — назва в документах Правобережної України, яка 1667—1793 рр. входила до складу Речі Посполитої.

6. «...в силе ордера...». *Ордер* — офіційний документ, що містив наказ, розпорядження. Надсилався з вищої інстанції до нижчої.

7. «...его высокопревосходительства господина генераль-аншефа...». *Генерал-аншеф* — військовий чин у російській армії, відповідав 2-му класу згідно з «Табелю про ранги», означав повного генерала.

8. «...київського генераль-губернатора...». *Генерал-губернатор* — один із найвищих посадовців російської адміністрації, у чіих руках зосереджувалася цивільна та військова влада; найчастіше очолював генерал-губернаторство, до складу якого входили одна або кілька губерній, розташованих на кордоні держави; підпорядковувався безпосередньо монархові.

9. *Новоросійська губернія* — утворена 1764 р. як військовий округ. В її складі були Нова Сербія, Новослобідське козацьке поселення, Слов'яносербія, Українська лінія, 13 сотень Полтавського і 2 сотні Миргородського полків, Бахмутський повіт. Адміністративний центр м. Кременчук. Населення губернії було воєнізованим і приписним до гусарських та пікінерських полків. На кінець 1765 р. склався з Єлисаветградської провінції (Чорний і Жовтий гусарські полки, Єлисаветградський пікінерський полк і новопоселені слободи розкольників), Катерининської провінції (Донецький і Дніпровський пікінерські полки, державні слободи Нові й Малі Водолаги, Українська лінія, що мала 21 слободу однодворців) та Бахмутського повіту (Бахмутський і Самарський гусарські полки, Луганський пікінерський полк, державні й поміщицькі села). У 1775 р. до губернії приєднано частину земель Запорожжя, а Бахмутський повіт передано до Азовської губернії. У 1783 р. її ліквідовано і включено до Катеринославського намісництва. Командир губернії — О.П. Мельгунов, а його помічник на місці О.С. Ісаков. Існувала й у 1796—1802 рр.

10. «...главного командира и ковалера Федора Матвеевича Воиикова...». *Воєйков Федір Матвійович* (1703—1778 рр.) — російський державний і військовий діяч, генерал-аншеф. Із 1766 р. київський та новоросійський генерал-губернатор і головний начальник військ, що розміщувалися там. З 1775 р. у відставці.

11. «...здесь, в шанце Глинскомъ...». Селище Глинське виникло в першій половині XVIII ст. За часів Нової Сербії назва залишалася незмінною. Нині с. Глинськ Олександрійського р-ну Кіровоградської обл. (Канцелярія Новосербського корпусу. Упор.: В. Мільчев, О. Посунько. Передмови: С. Гаврилович, С. Лалич, В. Мільчев, О. Посунько. *Джерела з історії Південної України*. Т. 7. Запоріжжя, 2005. С. 379).

12. *Чорба Федір Арсенійович* — виходець із сербських дворян, капітан австрійської армії, що перейшов у 1752 р. на російську службу, учасник російсько-турецької війни 1735—1739 рр., придушення Коліївщини та повстання О. Пугачова. Дослужився до чину генерал-поручика. Його брат Микола під час Коліївщини був командиром Харківського гусарського полку, який теж брав участь у боротьбі з повстанцями.

13. *Чорний гусарський полк* — військово-поселенський полк російського війська, створений 1764 р. зі Слов'яносербського гусарського (кінного) полку у складі Новоросійської губернії. У 1765 р. увійшов до складу Єлисаветградської провінції. Переформований з гусарського полку І. Хорвата. До складу полку входило 16 сотень. 1776 р. більша частина рот полку ввійшла до складу Єлисаветградської та менша до Катеринського повітів Новоросійської губернії.

14. *Секунд-майор* — молодший штаб-офіцерський чин у російській армії.

15. Очевидно, йдеться про *Пищевича Симеона Степановича* (1731—1785 рр.). Був представником сербського дворянського роду, значна частина якого наприкінці XVII ст. перебравлася до Австрії. Службу в австрійській армії розпочав юнаком. На момент переселення до Росії (1753 р.) вже перебував у чині капітана: взяв участь в австрійсько-французькій війні, поході австрійської армії в Баварію. Один із діячів Чорногорської комісії (1757 р.), яка займалася переселенням мешканців Чорної Гори до Російської імперії. Перший командир Болгарського гусарського полку. Був одружений із рідною

небогою генерала І. Хорвата. Пізніше служив у Сербському та Молдавському полках. Учасник російсько-турецької війни (1768—1774 рр.) і воєнних дій проти польських конфедератів. Георгіївський кавалер. Останній чин — генерал-майор. Остання посада — командир Харківського гусарського полку. Автор мемуарів (Канцелярія Новосербського корпусу. С. 381).

16. «...Родомъ малороссійского Миргородского полку местечка Пирятина...». У документі помилка. Пирятинські дві сотні з сотенним центром містечком Пирятин входили до складу Лубенського полку.

17. *Чумак* — історична українська назва торговця сіллю (XVI—XIX ст.); особа, що займалася торговельно-візницьким промислом.

18. «...и оттелъ по наиму тамошнего жителя Поляшка...». Можливо, йдеться про Полішка Федора — міщанина містечка Конотоп, значкового товариша Ніжинського полку (1741—1755 рр.). Володів двором та житловим будинком в Конотопі (Кривошея В.В. Козацька старшина Гетьманщини: Енциклопедія. С. 590).

19. «...Чорного гусарского полку у капитана Костентина Иванова...». Іванов Костянтин — капітан Чорного гусарського полку (1768 р.), на березень 1775 р. згадується у відставці в чині секунд-майора. Мав у власності слободу, яка знаходилася між слободою Калугерка та шанцем Кнатики 4-ї роти на р. Мокрій Калугерці (Еволюція складу населення Південної України останньої чверті XVIII — початку XIX ст. в описово-статистичних джерелах: зб. док. Упор. П. Бойко, В. Брехуненко, А. Заяць, О. Амеліна. Львів; Запоріжжя, 2023. С. 83).

20. «...нашли з гайдамацкою партиєю ватажка, прозваніємъ Сараджина...». Сараджин Семен — запорозький козак Поповичівського куреня, відставний гусар 4-ї роти Чорного гусарського полку, ватажок гайдамацького загону. З початком Коліївщини повернувся на територію Вольностей Війська Запорозького і в Петропавлівській піст набрав свою ватагу. До її складу входили дрібніші гайдамацькі ватаги Олексія Дейнеки та Івана Бандурки. Впродовж літа 1768 р. вчинив напади на с. Жидівська Гребля, містечка Паволоч, Жаботин, Лисянка, с. Кам'янка Смілянської губернії. Загін С. Сараджина розбитий Чорним гусарським полком 10 серпня 1768 р. під с. Нерубайкою.

21. *Новомиргородський шанець* базувався в містечку Новомиргород, розташований на лівому березі р. Великої Висі. Заснований 1740 р. полковником Миргородського полку В. Капністом та заселений козаками й посполитими лівобережних козацьких полків. У 1752 р. Новомиргород перетворено на центральне поселення Нової Сербії. (Канцелярія Новосербського корпусу. С. 366).

22. *Фортеця Святої Єлисавети* (1754—1784 рр.) — адміністративна одиниця у складі Новосербського поселення. Очолював комендант, влада якого поширювалась на все населення краю. Зі втратою оборонного значення в 1784 р. перетворено на Єлисаветград (нині Кропивницький) (Канцелярія Новосербського корпусу. С. 366).

23. «...Родом малороссійского Переясловского полку сотни Ирклевской села Пансково...». У документі помилка. Село Панське входило до юрисдикції Кропивнянської, а не Іркліївської сотні Переяславського полку.

24. «...з гайдамацкою партиєю ватажку, прозываемому Неживому...». Неживий Семен — один із ватажків повстання на Правобережжі України 1768 р., який діяв у районі Сміли, Канева, Крилова, Медведівки, Черкас. Через довіру до російського командування був захоплений у полон гусарським полковником Чорбою і засланий у Нерчинськ (детально про діяльність С. Неживого див.: Букет Є. Семен Неживий — лицар Холодного Яру. Київ, 2020).

25. *Крилівський шанець* із форпостом (митницею та карантиним) знаходився на кордоні Російської імперії й Речі Посполитої, при впадінні р. Тясмин у Дніпро. Містечко Крилів виникло наприкінці XVII ст. та до 1752 р. було сотенним центром Миргородського полку, після чого ввійшло до складу Нової Сербії (Канцелярія Новосербського корпусу. С. 373).

26. *Залізник (Желізник) Максим* — козак Тимошівського куреня, один із керівників повстання на Правобережжі України — Коліївщини 1768 р. Народився на початку 1740-х рр. По смерті батька пішов на Запорожжя, був в Очакові, наймитував. У 1767 р. перебрався у Правобережну Україну, біля Мотронинського монастиря зібрав кілька сотень гайдамаків і у другій половині травня 1768 р. розпочав активні дії. Повстанці заволоділи Медведівкою, Жаботином, Смілою, Черкасами, Корсунем, Каневом, Богуславом, Кам'яним Бродом, Лисянкою, Уманню. Останнє місто здобув 9—10 червня разом з Іваном Гонтою. На раді М. Залізник був оголошений гетьманом. Заарештований і засланий у Нерчинськ.

27. «...*А отецъ его зашелъ в Польшу изъ малороссійского Переясловского полку изъ села Ковтуновъ...*». Село Ковтуни входило до юрисдикції Золотоніської сотні Переяславського полку.

“I WAS NOT INVOLVED IN THEFTS AND ROBBERIES
AND I HAD NO ACQUAINTANCE WITH SUCH PEOPLE”:
SEVERAL DOCUMENTS FROM THE HISTORY
OF KOLIIVSHCHYNA IN 1768

The purpose of the publication is to introduce into scientific circulation the documents stored in the “Archives of the St. Elizabeth Fortress” fund of the Institute of Manuscripts of the Vernadskyi National Library of Ukraine, which highlight the 1768 uprising in Right-Bank Ukraine. The copy of the letter of Fedir Chorba, the colonel of the Yellow Hussar Regiment, to colonel Khrystyian Korf about sending to the latter six haidamaks captured on the Right-Bank by the Chyhyryn-Dibrova sotnyk Danylo Butovskyi, dated August 15, 1768, the proposal of the colonel Khrystyian Korf to the Yelysavethrad provincial office to send haidamaks to them (August 18-19), and testimony of five of them: Omelko Voronyi, Vasyl Khaidusenko, Moisei Khurtula, Konon Myshenko, Nestor Kovalchuk about their participation in the uprising (August 18-19) are published. **The methodology** is based on general scientific methods of analysis and synthesis. **The scientific novelty.** Documents from the times of the Koliivshchyna in 1768, little-known to the large audience, were introduced into scientific circulation, and their informative potential was analyzed and commented. The published sources expand the understanding of the course of the uprising in Right-Bank Ukraine, add information about the activities of individual leaders and haidamaks platoons, which raided right-bank towns and villages, expand the idea of punitive operations by Russian teams to suppress the haidamak movement. The comments at the end of the text of the documents help to understand the terms, names and surnames of haidamak leaders, Russian officers and generals, and explain certain events and phenomena.

Keywords: *Koliivshchyna, haidamaks, Semen Saradzbyn, Semen Nezhyvyi, Maksym Zalizniak, Yellow Hussar Regiment, St. Elizabeth Fortress.*